

12. Rudyshyn S.D. (2014), Environmental education: methodological aspects and psychological, in: *Strategy of Environmental Education in the XXI century: the All-Ukrainian*, Shvets Publishing, Mykolaiv, 199-205 (ukr).
13. Freire, Paulo (2007), *Pedagogy of the oppressed*, Continuum, New York, 168 p. (eng).
14. Freire, Paulo (2003), *Formation of critical consciousness* [trans. from English], Yunivers, Kyiv, 176 p. (ukr).
15. Johnstone Sally M. and Soares L. (2014), Principles for Developing Competency-Based Education Programs, *The Magazine of Higher Learning*, vol. 46, issue 2, 12-19, DOI: 10.1080/00091383.2014.896705
16. Lai, Emily R. (June, 2011), *Critical Thinking: A Literature Review (Research Report)*, available at: <http://images.pearsonassessments.com/images/tmrs/CriticalThinkingReviewFINAL.pdf>
17. Mahbul, A. (2013), Banking Model of Education in Teacher-Centered Class: A Critical Assessment, *Research on Humanities and Social Sciences*, Vol. 3, № 15, 27-31, available at: <http://www.iiste.org/Journals/index.php/RHSS/article/viewFile/7939/7947>
18. Paul R., and Elder L. (2007), *Critical Thinking Competency Standards: Standards, Principles, Performance, Indicators, and Outcomes, Critical Thinking Master Rubric. - The Foundation for Critical Thinking*, available at: http://www.criticalthinking.org/files/SAM_Comp%20Stand_07opt.pdf

© Філяніна Неля

Надійшла до редакції 05.12.2016

УДК 821.161.2.09"19"

ШАРНІНА МАРІАННА,

асистент кафедри культурології, естетики та історії

Донбаського державного педагогічного університету, м. Слов'янськ

ДІАЛЕКТИКА НЕОМІФОЛОГІЧНИХ ЗАКОНОМІРНОСТЕЙ РОЗВИТКУ "КАРНАВАЛЬНО-РИТУАЛЬНОЇ" ЛЮДИНИ Ю. АНДРУХОВИЧА

У статті здійснено філософський аналіз неоміфологічних закономірностей розвитку сучасної людини в літературній концепції Ю. Андруховича. Виділені змістовні неоміфологічні особливості в контексті українського постмодерну, які розкривають сутнісні риси антропологічного проекту "посттоталітарної" людини. Доведено, що неоміфологічні імперативи творів взаємодіють у діалектичній єдності та складають органічне ціле.

Ключові слова: постмодерн; неоміф; антропологія; посттоталітарна людина; трансцендентальні світи; апокаліптичне світовідчуття; ритуал; ініціація.

Постановка проблеми та стан її вивчення. На сучасному переломному етапі в житті людства, коли культура знаходиться в пошуку сталих орієнтирів розвитку, осмислення сутності національного неоміфу видається досить актуальним для розуміння соціокультурної ситуації в Україні.

Утілені сьогодні в українській сучасній культурі західноєвропейські мистецькі практики постмодерну з точки зору філософського аналізу не тільки виражають її світоглядні принципи, але й у цілому готують антропологічний "проект" космополіта, в якому існує небезпека нівелювання та навіть руйнації системи українських світоглядних традицій. Тим не менше, слід більш виважено підходити до критики українського художнього постмодерну. Адже, по-перше, він має власний творчий потенціал, який розкриває красу, яка "древнім була невідомою" та, по-друге, українські митці часто не дотримуються й виходять за межі логіки космополіта, вони відстоюють своєрідний "український антропологічний проект" постмодерну, і допомагає в цьому звернення до змістовних аспектів міфологічної специфікації українського культурного простору.

Методологічною основою для вивчення неоміфу є праці французької філософської школи, зокрема Ж. Бод-

рійєра [7], Ж. Дельоза [8], Ж. Дерріда [9], класиків радянської та вітчизняної (доби незалежності) філософської думки О. Ф. Лосєва, А. М. Макарова, М. К. Мамардашвілі, В. М. Найдиша та інших. Роботи цих мислителів дозволили сформуванню методологічних передумов для нашого дослідження, які полягають у тому, що сучасна культура розвивається в діалозі постнекласичної (постсучасної) та неокласичної філософської традиції. При цьому для постнекласичної традиції характерно те, що саме сучасність і сучасна культура виступають ледь не єдиним простором філософської рефлексії, у межах якої ведеться невпинний діалог з іншими культурними традиціями різних часів. Неоміфологізація та "постміфологізація" в цих умовах постає як безперервний деконструктивно-герменевтичний культуротворчий процес. Більш конкретно можна пояснити це, досліджуючи діалектичний розвиток в українській культурологічній динаміці неоміфологічних засад та особливостей літературної творчості Ю. Андруховича - постаті, знакової для сучасної української культури. Це і є метою статті.

Виклад основного матеріалу. Українська постмодерна література розвивалася в душі західноєвропейської в тому плані, що вона дистанціюється і від модерної,

і від класичної традиції, при цьому не пориваючи з ними духовного зв'язку. З одного боку, вона полісмилова й апелює як до еліти, так і до широкої громади, з іншого - використовує мистецькі форми комічного (гумор, гротеск, іронію, пародію) та принцип еkleктизму як перевертання "верху" й "низу" (започаткований ще в карнавалі середньовіччя) та поєднання непоєднуваного (бароко) - змішання комедії та трагедії, сатири та сентиментальності, документа й міфу.

До літературних "ластівок" постмодерну радянського періоду можна віднести творчість представників українського андеграунду В. Діброви, Б. Жолдака, Л. По-дерев'янського, які в цілому розвивали іронічну форму літературного постмодерну, що стала далеким відголоском традицій української бурлескної літератури.

Однак уже після падіння Берлінської стіни, що була фактичним свідченням символічного падіння "залізної завіси", й особливо після розпаду СРСР, на початку 1990-х рр., в українській соціокультурній сфері знімається табу на цілий ряд заборонених тем. Частина представників українських митців жваво відгукується на знищення соцреалістичної заангажованості та розвиває не тільки іронічну форму, але й порушує табуовані теми Голодомору, сексуальності, наркотиків, девіантної поведінки тощо. До класиків цього періоду можна віднести Ю. Андруховича, Ю. Іздрика, С. Протока, В. Медведя, О. Забужко та ін.

Загальна установка та креативність ігрової моделі в літературному дискурсі дозволяє відмовитись від раціонального, у своїй основі утилітарного вектора освоєння дійсності. Уже в першому романі (який ще називають повістю) "Рекреації" [3] Ю. Андрухович завдяки іронічній формі та надзвичайній безпосередності вибору присвяти та епіграфу (що може бути лише ширмою) постулює модель, у якій прочитуються змістовні неоміфологічні риси, зокрема такі, що розкривають сутнісні риси антропологічного проекту "посттоталітарної" людини та актуальні в наш час.

По-перше, неоміфологічна вісь будується на основі християнської міфологічної моделі-протиставлення: божественного (Воскресаючий дух) та диявольського (Чортопіль). При цьому божественне начало врешті секуляризується у постать режисера Свята Павла Мацапури, який представлений читачу в яскравому світлі та сьйві, а світло за християнською догматикою є носієм божественного.

По-друге, до цих трансцендентальних світів долучається людське, яке знаходиться між ними та обертається між карнавалом (діонісійським) та пошуками власної свободи та ідентичності (аполлонівським). Це начало особливо рельєфно постає саме після карнавалу, що, до речі, віддалено нагадує платонівський "Бенкет" та бодрійярівський стан культури "після оргії". Аполлонівське начало постає з особливою виразністю тоді, коли друзі-письменники та Марта збираються в одному номері готелю після Свята і коли настає тиша, панує повне мовчання. Тиша віддзеркалює спустошеність духовного начала, самотність і втому, вичерпаність потенційних перспектив, неможливість і небажання пошуку нових обривів.

По-третє, авторська інтерпретація християнської міфологічної моделі-протиставлення по-суті є моделлю приєднання-протиставлення по відношенню до християнського міфу. Наприклад, вибір імені головного героя Хомський (Хома) нагадує ім'я одного з апостолів, а саме - Фоми (Хоми) невіруючого, що, можливо, відображає авторське критичне ставлення до християнства як загальнокультурної традиції. Тобто відбувається критика "зсередини" традиції, з "цього" боку барикад.

По-четверте, має місце апеляція до українського національного міфу та надзвичайної образної насиченості персонажів твору, які викликають у читача великі асоціативні й смислові площини. На думку російської дослідниці міфологічної свідомості С. П. Бобрової, "міфологічне мислення на рівні образного сприйняття може поповнюватися новою інформацією, але використання різних видів знаків робить цей процес більш ефективним, можуть використовуватись домислительні засоби, наприклад, гештальт-структура або образна екстраполяція" [4, с. 19]. Серед величезного переліку учасників процесії, яка розпочинається з Ангелів Божих, а також Чортів, Відьом (що підтверджує перше положення), ми зустрічаємо Запорожців, Козаків, Сердюків, Січових Стрільців. Загалом, художня ідея процесії є, з одного боку, прозорим натяком на парад, демонстрацію як чи не найулюбленіший масовий захід радянської культури, з іншого - вона перегукується з неоміфологізмом "Майстра і Маргарити" М. Булгакова.

По-п'яте, діонісійський дух і гумор стирає межу реального й умовного, сучасного й міфологічного, поєднує непоєднуване. Крім історичних по-суті еkleктичних екскурсів та апеляцій, відбувається гумористичне звернення до сучасної західноєвропейської масової культури, зокрема кіномистецтва (Фелліні, Гічкок та ін.).

По-шосте, урешті читач розуміє, що за гумором та еkleктичною мішурою приховане авторське трагічне світовідчуття катастрофи, апокаліптичний настрій, який є вже не "бенкетом під час чуми", але осмисленням проблеми існування в суттєво нових історико-культурних умовах (після розпаду СРСР). Апокаліптичне світовідчуття виступає органічною складовою неоміфологічного світогляду, який, як уже зазначалося є не вимислом, а моделлю реальних подій.

Отже, названі неоміфологічні особливості взаємодіють у діалектичній єдності та складають органічне ціле художнього твору, вони є актуальними для сучасної людини, яка також знаходиться в пошуку сталих орієнтирів розвитку.

Тема руїни та світоглядного апокаліпсису прочитується з перших сторінок другого роману Ю. Андруховича "Московіада" [1]. Так, вона постає в описі Москви та гуртожитку, де проживає український поет Отто фон Ф. - саме так автор підкреслює його "іноземність".

Неоміфологічні координати роману вимальовуються в пам'яті та уяві автора й передаються читачеві не тільки через візуальні картини занепаду, Ю. Андрухович активізує й інші рецептори сприйняття читача: слуховий - голоси, музика, "шиплять пательні, брязкають відра, ключі, гупають двері", нюховий - "букет гуртожитського сміттепроводу, перегарів...", а Останкінська телевежа "випромінює щось дуже снодійне, віруси млявості та апатії" [Там само].

Можна лише частково погодитись з думкою М. Міклина про те, що у творчості Ю. Андруховича не виникають нові міфи, адже він послідовно підтримує старі - карнавальність та орфеїчність - і робить це щодо нових.

Продовжує карнавальний неоміф твір "Перверзія [2], і карнавальні маски виблискують у всій риторичі і поетиці твору, вони з'являються між рядків ледь не до останньої сторінки, проте далеко не обмежуються ним.

Неоміфологічний "настрій" твору "програмується" автором уже з перших рядків шляхом поєднання біблійної та давньоримської міфології. Головний герой роману Станіслав Перфецький знайомить читача зі своїми друзями: "Її звати Ада [друге після Єви жіноче біблійне ім'я - М. Ш.] Цитрина, а його Янус [дволице божество дверей, а також початку і кінця, що доволі символічно для початку твору - М. Ш.] Марія Різенбокк". Та-

кого роду посили насичують весь твір та сприймаються читачем несвідомо.

Цей настрій передається ще завдяки чудовим текстовим повторам, які задають ритм та налаштовують реципієнта художнього впливу на неоміфологічний з певними сюрреалістичними ремарками, інваріантний дійсності плин подій, циклічно повторюваний час і простір: "Я сиджу в їхньому "альфа ромео", припустимо, що це "альфа ромео", і ми мчимо автобаном з Мюнхена у Венецію. З Мюнхена. У Венецію" [Там само].

Ритуал та ініціація - обрядові практики міфологічної свідомості. І герой роману "Перверзія" Станіслав Перфецький є свідком ритуалу. Ірреальність неоміфологізму постає ще й з того, що учасниками цього ритуалу в серці Європи є лише представники східних знедолених народів. Герой як носій європейських світоглядних цінностей присутній при цьому ритуалі, але не може долучитись до нього, стати його легітимним учасником, пережити ініціацію. Поряд із присутністю завжди з'являється відповідальність, і нехай Станіслав українець та не має до колоніального минулого цих народів жодного стосунку, усе ж герой відчуває дискомфорт, відчуженість та відчуття провини за долю цих народів: "Я ходив поміж них, ніби причмелений, ніби в усьому винний, ніби причина причин цього дебільного світу" [Там само].

Саме тому, коли в кульмінації ритуалу розбивають акваріум з рибою і жрець вбиває рибу, ні Перфецький, ні читач не переживає катарсису. Здається, що ритуал веде неначе в нікуди і не виправдовує сам себе. Виникає питання, навіщо взагалі автор замислив цей ритуал? Але, якщо зважити на символіку цього ритуалу, в якій риба - це не тільки символ посту, що розпочався після карнавалу, а й біблійний символ Бога, то ритуал набуває глибокого сенсу. Це і перемога язичництва над християнством, діонісійського над аполлонівським, урешті реалізація ніцшеанської ідеї "Бог помер". Однак і Перфецький, і автор, і читач залишаються осторонь.

У романі наявне зіставлення та постійне перегукування, діалогічність двох планів: реального та ірреального. Спочатку це подорож на авто і спогади про ритуал, потім - семінар та історичні ремарки тощо. Наявне також накопичення різних образів, які утворюють художній масив, або пласт, що змістовно насичує цей реальний план, який вже переповнює читача і раптом видозмінюється. На певному етапі реальний план для читача вже стає ірреальним.

Наприклад, така деталь як марка автомобіля подорожі Європою. Спочатку - це "Альфа Ромео", потім - "Порше" і "Феррарі". За логікою, якщо ця марка не має значення, то можна її просто не називати. Однак автор використовує логіку парадоксу (абсурду) і підкреслює, що марка машини наче й не має значення, проте вона, як і життя, є динамічною структурою і постійно змінюється.

Отже, з одного боку, логіка парадоксу відтворює "інакомовлення" міфу, з іншого - неоміф пов'язується з футуристичними елементами, які набувають розвитку в подальшому. З одного боку, відбувається підкреслення динаміки буття, з іншого - елемент гри з реальністю і читачем.

Далеко не останню роль у цьому романі відіграє "плин свідомості", що, безперечно, перегукується з модерністським неоміфологізмом. Плин свідомості складає окремі художні масиви, блоки, в яких серед іншого наявна традиційна міфологічна складова, зокрема виділяються християнські міфологічні образи (голуб, Святий Тома, Святий Петро, Святий Рох, Святий Дух, церква, вітраж, Святий Лука та Святий Франциск [2]).

Виявляється, що Перфецький приїхав до Венеції на

семінар, у тексті запрошення на який зустрічаються навмисні помилки. Помилка навіть у назві семінару: "Пост-карнавальне безглуздя світу: що на обрії?". На наш погляд, по-перше, такого роду "помилки" - це прикметна ознака міфологічного "інакомовлення", причому "помилки" є "плаваючими", тобто спочатку зустрічаються, а потім зникають, ще більше підсилюючи відчуття міфологічного "інакомовлення". По-друге, посткарнавальне - це посттоталітарне, постколоніальне, постмодерне мислення.

Неоміфологічне "інакомовлення" (як уже наголошувалося на прикладі "Рекреацій") можливе й завдяки специфічному гумору, який простежується в "Перверзії". Гумор як елемент гри емоційно збагачує та насичує твір зсередини. Прикладів - безліч, програма семінару і страви дня - суцільний жарт, наведемо лише: "Страви дня: філе з анчоуса, консоме з бобів, омар (хайям)" [2].

Закінчується твір доволі символічно - міфологічним злиттям двох планів - реального та ірреального, коли до головного героя, яким уже став отець Антоніо, підходить чужинець, представляється Станіславом і проситься на сповідь. Причому, всупереч християнській традиції, за бажанням сповідача таїна сповіді має бути порушена. Тому сповідь перетворюється на розмову з претензією на одкровення, у якому Станіслав розповідає про Україну, українців, звичаї і традиції, свята та віру, чим викликає симпатію Антоніо. Згодом Станіслав майстерно грає на органі (з висловлення бажання грати на ритуалі починався твір).

Отже, герой урешті виговорився, самореалізувався в мистецтві та пережив катарсис. Після чого, "вино було шляхетне, а сир і овочі лише підтримали в нас це відчуття" [2]. Таким чином, твір закінчується зверненням до діонісійського начала, яке суперечить, але й приховує аполлонічне начало, а Янус воїстину набув сенсу бога початку і кінця.

Висновки

Неоміфологічні закономірності розвитку сучасної людини Ю. Андруховича, виражені в літературному образі карнавальноритуальної людини, вибудовувалися на важливих та актуальних у сьогоденні світоглядних засадах, а саме: синтезі християнства і народної культури, констатації європейськості української культури та прагненні її легітимації, поєднанні діонісійського й аполлонічного, що дозволило автору моделювати сучасну культуру в координатах "Бу - Ба - Бу" (Бурлеск - Балаган - Буфонада) - постають у діалектичній єдності вибудовуючи антропологічний проєкт в напрямку космополітичного полюса. Міфи є "машинами культури" [5, с. 45], і літературний образ людини Ю. Андруховича можна назвати карнавальноритуальною людиною; цей образ є найбільш вдалою буттєвою формою адекватності сучасної людини, оскільки світоглядні та практичні механізми існування такої людини відповідають викликам глобалізованого світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрухович Ю. Московіада. Роман жавів / Ю. Андрухович. - Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2000. - 152 с.
2. Андрухович Ю. Перверзія / Ю. Андрухович. - Львів : ВНТЛ-Класика, 2002. - 288 с.
3. Андрухович Ю. Рекреації [Електронний ресурс] / Ю. Андрухович. - Режим доступу : <http://ukrlib.lviv.ua/skachatyu-andruhovich-yu-rekreatsiji/>.
4. Боброва С. П. Мифологическое сознание как система : дисс. ... доктора филос. наук : спец. 09.00.01 "Онтология и теория познания" / С. П. Боброва. - Иваново, 2003. - 295 с.
5. Мамардашвили М. Введение в философию // Мамардашвили М. Мой опыт нетипичен / М. Мамардашвили. - СПб, 2000. - С. 45.

6. Мілкін М. Дискурсивний аналіз Оксани Забужко на прикладі роману "Перверзія" Юрія Андруховича / М. Мілкін // Докса. - 2010. - Вип. 15. - С. 438-450.

7. Vaudrillard J. Le systime des objets [Електронний ресурс] / Jean Vaudrillard. - Режим доступу : https://books.google.com.ua/books?id=0T33Ce5VocC&pg=PP5&hl=ru&source=gbs_selected_pages&cad=3#v=onepage&q&f=false.

8. Deleuze G. A thousand plateaus [Електронний ресурс] / Gilles Deleuze, Felix Guattari // Capitalism and Schizophrenia. Treatise on Nomadology: The War Machine. - P. 351-424. - Режим доступу : <http://projectlamar.com/media/A-Thousand-Plateaus.pdf>.

9. Derrida J. Of grammatology [Електронний ресурс] / Jaques Derrida. - Режим доступу : http://www.mohamedrabeea.com/books/book1_3997.pdf.

Шарнина Марианна,

ассистент кафедри культурології, естетики і історії

Донбасского державного педагогічного університету, г. Славянськ

ДИАЛЕКТИКА НЕОМИФОЛОГИЧЕСКИХ ЗАКОНОМЕРНОСТЕЙ РАЗВИТИЯ "КАРНАВАЛЬНО-РИТУАЛЬНОГО" ЧЕЛОВЕКА Ю. АНДРУХОВИЧА

В статье осуществлен философский анализ неомифологических закономерностей развития современного человека в литературной концепции Ю. Андруховича. Обозначены основные неомифологические особенности в контексте украинского постмодерна, которые раскрывают сущностные черты антропологического проекта "посттоталитарного" человека. Доказано, что неомифологические императивы взаимодействуют в диалектическом единстве и составляют органическое целое.

Ключевые слова: постмодерн; неомиф; антропология; посттоталитарный человек; трансцендентальные миры; апокалипсическое мироощущение; ритуал; инициация.

Sharnina Marianna,

Assistant of the Culturology, Aesthetics and History Chair

Higher Educational Institution "Donbas State Pedagogical University"

THE DIALECTIC OF NEO-MYTHOLOGICAL PATTERNS OF THE DEVELOPMENT OF "CARNIVAL RITUAL" PERSON IN THE WORKS BY YURIY ANDRUKHOVYCH

Artistic practices of postmodern art do not only express the principles of the conceptions of the world of modern culture but on the whole they prepare the anthropological "project" of a cosmopolit. But the danger of leveling and even ruining the system of the Ukrainian world outlook traditions exists in the framework of this project. In this article the author investigates the peculiarities of Yu. Andrukhovych' creative work in the context of the Ukrainian postmodern art. Thanks to the ironic form and extreme spontaneity in the choice of dedication and epigraph, postulates the model in which the contextual neo-mythological features are traced and the features reveal the essential peculiarities of the anthropological project of a "post-totalitarian" person. The author's tragic world-outlook and apocalyptic mood are hidden behind the humor and eclectic glare. It doesn't look like "banquet during the plague", but like the comprehension of the problem of one's existence under the totally new historic-cultural conditions. The neo-mythological axis is grounded on the Christian-mythological model-antithesis.

The neo-mythological peculiarities analyzed by the author interact with each other in the dialectical unity and make the organic entirety of the artistic work, they are actual for a contemporary person finding himself under the conditions of a transitional period when culture is looking for stable landmarks in its development.

It is proved that the neomyth by Yu. Andrukhovych was being built on the synthesis of Christianity and folk culture, ascertaining the European character of the Ukrainian culture and surge for its legitimacy, uniting together the Dianetical and Apologian features. It gave the author the chance to model the modern culture in the coordinates "Bu - bo - bu" (Burlesque - Booth - Buffoonery) and build the anthropological project in the direction of a Cosmopolitan pole.

Key words: postmodern; neomyth; anthropology; post-totalitarian person; transcendental worlds; apocalyptic sensation of the universe; ritual; initiation.

REFERENCES

1. Andrukhovych, Yu. (2000), *Moscoviada*. Novel of Horrors, Ivano-Frankivsk, 152 p. (ukr).
2. Andrukhovych, Yu. (2002), *Perversion*, Lviv, 288 p. (ukr).
3. Andrukhovych, Yu. *Recreations*, available at: <http://ukrlib.lviv.ua/skachaty-andruhovych-yu-rekreatsiji/> (ukr).
4. Bobrova, S.P. (2003), *Miphological Consciousness as a System*, Thesis for a Scientific Degree of a Doctor of Philisophy in specialty 09.00.01 «Onthology and Theory of Knowledge», Ivanovo, 295 p. (rus).
5. Mamardashvili, M. (2000), *Vvedeniye v filosofiyyu*, in: Mamardashvili M. *Moy opyt netipichen*, St. Petersburg, P.45 (rus).
6. Milkin M. (2010), Discursive Analysis of Oksana Zabuzhko on the Example of the Novel "Perversion" by Yu. Andrukhovych, *Doksa*, Num. 15, p. 438-450 (ukr).
7. Baudrillard, J., *Le systime des objets*, available at: https://books.google.com.ua/books?id=0T33Ce5VocC&pg=PP5&hl=ru&source=gbs_selected_pages&cad=3#v=onepage&q&f=false.
8. Deleuze, G. & Guattari, F., A thousand plateaus, *Capitalism and Schizophrenia. Treatise on Nomadology: The War Machine*, pp. 351-424, available at: <http://projectlamar.com/media/A-Thousand-Plateaus.pdf>.
9. Derrida, J., *Of grammatology*, available at: http://www.mohamedrabeea.com/books/book1_3997.pdf

© Шарнина Марианна

Надійшла до редакції 02.10.2016